

УДК 342.951:351.86:355.1(477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.57>

СОКУРЕНКО О.А., КОЛОМОЄЦЬ О.Д.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИADMINISTRATIVE AND LEGAL ASPECTS OF CONTROL IN THE SPHERE
OF ACTIVITY OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

У статті досліджено адміністративно-правові аспекти контролю у сфері діяльності Збройних Сил України. Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах повномасштабної війни контроль у військовій сфері набуває особливого значення як інструмент забезпечення законності, дисципліни, ефективності управлінських рішень, раціонального використання оборонних ресурсів і захисту прав людини. Наголошено, що специфіка такого контролю полягає в необхідності поєднання оперативності військового управління, режиму обмеженого доступу до інформації та демократичної підзвітності сектору безпеки й оборони.

Розкрито адміністративно-правову природу контролю у військовій сфері як системи правових, організаційних, процедурних, фінансових, кадрових та інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності діяльності органів військового управління, військових частин, установ, організацій і посадових осіб вимогам Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів. Доведено, що зміст такого контролю не обмежується перевіркою виконавської дисципліни, а охоплює управління ризиками, оцінювання ефективності службових процедур, моніторинг стану військової дисципліни, контроль за використанням бюджетних коштів, озброєння, військової техніки й матеріально-технічних ресурсів.

Охарактеризовано основні виміри адміністративно-правового контролю у сфері діяльності Збройних Сил України: нормативно-правовий, організаційно-управлінський, фінансово-ресурсний, правозахисний та антикорупційний. Особливу увагу приділено співвідношенню демократичного цивільного контролю, президентського контролю, парламентського контролю, відомчого контролю, внутрішнього аудиту та правозахисного реагування. Обґрунтовано, що ці форми мають функціонувати як взаємопов'язані елементи єдиного адміністративно-правового механізму забезпечення законності у військовій сфері.

Виокремлено проблеми реалізації контролю, серед яких – фрагментарність контрольних процедур, ризик дублювання повноважень, складність поєднання режиму секретності з вимогою прозорості, загроза корпоративної замкненості внутрішнього контролю. Запропоновано напрями вдосконалення контролю: чіткіше розмежування контрольних, управлінських, наглядових, аудиторських і правозахисних процедур; розвиток ризик-орієнтованої моделі; цифровізація обліку, звітності й моніторингу; посилення механізмів розгляду скарг військовослужбовців і членів їхніх сімей; професійна підготовка посадових осіб, відповідальних за контрольні процедури.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, контроль, Збройні Сили України, сектор безпеки і оборони, військове управління, демократичний цивільний

© СОКУРЕНКО О.А. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності (Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) <https://orcid.org/0000-0002-8169-3720>

© КОЛОМОЄЦЬ О.Д. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності (Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка) <https://orcid.org/0000-0003-2129-9374>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

контроль, президентський контроль, парламентський контроль, відомчий контроль, правозахисний контроль.

The article examines the administrative and legal aspects of control in the sphere of activity of the Armed Forces of Ukraine. The relevance of the topic is due to the fact that in conditions of full-scale war, control in the military sphere acquires special importance as a tool for ensuring legality, discipline, efficiency of management decisions, rational use of defense resources and protection of human rights. It is emphasized that the specificity of such control lies in the need to combine the efficiency of military management, the regime of limited access to information and democratic accountability of the security and defense sector.

The administrative and legal nature of control in the military sphere is revealed as a system of legal, organizational, procedural, financial, personnel and information measures aimed at ensuring compliance of the activities of military management bodies, military units, institutions, organizations and officials with the requirements of the Constitution of Ukraine, laws of Ukraine and other regulatory legal acts. It is proved that the content of such control is not limited to checking executive discipline, but covers risk management, assessing the effectiveness of official procedures, monitoring the state of military discipline, control over the use of budget funds, weapons, military equipment and material and technical resources.

The main dimensions of administrative and legal control in the sphere of activity of the Armed Forces of Ukraine are characterized: regulatory and legal, organizational and managerial, financial and resource, human rights and anti-corruption. Particular attention is paid to the correlation of democratic civilian control, presidential control, parliamentary control, departmental control, internal audit and human rights response. It is substantiated that these forms should function as interconnected elements of a single administrative and legal mechanism for ensuring legality in the military sphere.

The problems of implementing control are identified, including the fragmentation of control procedures, the risk of duplication of powers, the complexity of combining the secrecy regime with the requirement of transparency, the threat of corporate closure of internal control. The following areas of control improvement are proposed: a clearer distinction between control, management, supervisory, audit and human rights procedures; development of a risk-oriented model; digitalization of accounting, reporting and monitoring; strengthening of mechanisms for considering complaints of servicemen and their family members; professional training of officials responsible for control procedures.

Keywords: *administrative and legal mechanism, control, Armed Forces of Ukraine, security and defense sector, military administration, democratic civilian control, presidential control, parliamentary control, departmental control, human rights control.*

Постановка проблеми. Повномасштабне збройне вторгнення до України істотно змінило умови функціонування сектору безпеки й оборони. Збройні Сили України виконують ключову конституційну функцію – оборону держави, захист її суверенітету, територіальної цілісності й недоторканності. За таких умов контроль у сфері їхньої діяльності не може мати формального або суто наглядового значення. Він має бути дієвим адміністративно-правовим інструментом забезпечення законності, дисципліни, раціонального використання ресурсів, захисту прав військовослужбовців і цивільного населення, а також підтримання суспільної довіри до органів військового управління.

Специфіка контролю у сфері діяльності Збройних Сил України полягає в тому, що його реалізація відбувається у сфері з підвищеним рівнем режимності, обмеженим доступом до інформації, високою динамікою управлінських рішень і прямою залежністю від безпекової ситуації. Через це постає потреба в поєднанні двох вимог: з одного боку, гарантування оперативності й автономності військового командування під час виконання бойових завдань; з іншого забезпечення правової підзвітності, недопущення свавільного використання владних повноважень, порушення прав людини, корупційних ризиків і неефективного використання оборонних ресурсів.

Аналіз останніх публікацій. Вивчення питань контролю у сфері діяльності Збройних Сил України здійснюється такими вітчизняними науковцями та управлінцями, як І.М. Ткач,

К.Г. Кустріч, М.В. Бариніна, І.О. Воробйов, А.А. Лойшин, Є.М. Пашенко., К.Є. Ульянов, О.Ю. Шпиталь, Н. П. Христинченко та інші.

Метою статті є визначення адміністративно-правової природи, суб'єктного складу, форм і проблем реалізації контролю у сфері діяльності Збройних Сил України, а також обґрунтування напрямків удосконалення відповідного правового механізму

Виклад основного матеріалу. Контроль у сфері діяльності Збройних Сил України доцільно розглядати як систему правових, організаційних, процедурних, фінансових, кадрових та інформаційних заходів, спрямованих на перевірку відповідності діяльності органів військового управління, військових частин, посадових осіб і службових процедур вимогам Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України та інших нормативно-правових актів. Водночас зміст такого контролю не обмежується лише перевіркою дотримання нормативних приписів, а охоплює також управління ризиками, забезпечення ефективності діяльності, результативності управлінських рішень та раціонального використання ресурсів у сфері оборони.

У наукових підходах заходи контролю визначаються як комплекс управлінських дій, які здійснюються керівниками всіх рівнів та працівниками з метою впливу на ризики для досягнення визначених цілей і виконання поставлених завдань. Для військової сфери така діяльність має особливе значення, оскільки функціонування системи контролю безпосередньо пов'язане із забезпеченням обороноздатності держави, підтриманням військової дисципліни та ефективністю управління силами й засобами [1].

Важливою складовою контролю є чітке визначення управлінських процесів із поділом їх на окремі етапи та операції. Це дає можливість своєчасно виявляти ризики, встановлювати потенційні недоліки в діяльності органів військового управління та визначати посадових осіб, відповідальних за прийняття і реалізацію управлінських рішень. Крім того, такий підхід сприяє оптимізації службових процедур, усуненню дублювання функцій і більш ефективному використанню кадрових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів.

Система внутрішнього контролю, яка функціонує у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, охоплює органи військового управління, військові частини, установи та організації сектору безпеки і оборони. Її розвиток пов'язаний із впровадженням ризик-орієнтованих механізмів управління, що дозволяють не лише виявляти порушення чи недоліки, а й запобігати їм шляхом постійного моніторингу, аналізу та вдосконалення управлінських процесів [1].

Отже, контроль у діяльності Збройних Сил України виступає важливим елементом системи військового управління, який забезпечує належний рівень організації службової діяльності, законність управлінських рішень, своєчасне реагування на ризики та загрози, а також підвищення ефективності виконання завдань у сфері оборони держави.

За своїм змістом адміністративно-правовий контроль у цій сфері має кілька основних вимірів. Перший, нормативно-правовий, що полягає у перевірці відповідності діяльності Збройних Сил України вимогам законодавства. Другий, організаційно-управлінський, пов'язаний з оцінюванням ефективності управлінських рішень, стану військової дисципліни, належності службової організації. Третій, фінансово-ресурсний, спрямований на контроль за використанням бюджетних коштів, майна, озброєння, військової техніки, матеріально-технічних ресурсів. Четвертий, правозахисний, зорієнтований на додержання прав військовослужбовців, військовозобов'язаних, членів їхніх сімей та інших осіб, які взаємодіють з органами військового управління. П'ятий, антикорупційний, що охоплює виявлення, запобігання й усунення корупційних ризиків у сфері оборонного управління, закупівель, кадрових рішень і матеріального забезпечення.

Конституційною основою такого контролю є положення ст. 17 Конституції України [2]. У ній визначено, що захист суверенітету й територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки належать до найважливіших функцій держави і є справою всього Українського народу. Окремо встановлено, що Збройні Сили України та інші військові формування не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їхній діяльності.

Це положення має принципове адміністративно-правове значення. Воно визначає межу між легітимним виконанням оборонної функції держави та неправомірним використанням військової сили у внутрішньополітичних або репресивних цілях. Саме тому контроль у сфері діяльності Збройних Сил України не повинен зводитися до перевірки виконавської дисципліни. Його призначення ширше – забезпечити, щоб військова організація держави діяла виключно в межах закону, відповідно до демократичних принципів, з повагою до людської гідності та конституційних прав.

Важливе місце в системі контролю посідає Закон України «Про національну безпеку України» [3]. Він визначає засади державної політики у сферах національної безпеки й оборони, розмежовує повноваження органів державної влади, визначає систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони. У цьому законі демократичний цивільний контроль закріплено як одну з ключових гарантій підзвітності сектору безпеки й оборони суспільству і державі.

У цьому аспекті доцільно врахувати наукову позицію Н. Христинченко та М. Коваліва, які розглядають демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони як важливий засіб забезпечення верховенства права, законності, дисципліни, прозорості та відкритості оборонної сфери. Автори слушно акцентують, що в умовах воєнного стану такий контроль набуває особливого значення, оскільки дає змогу поєднати потребу в ефективному функціонуванні сил оборони з вимогою їхньої підзвітності суспільству й державі [4]. Це має принципове значення і для Збройних Сил України, діяльність яких, попри особливий режим воєнного управління, має залишатися в межах конституційних засад, принципу законності та демократичної підконтрольності.

Суб'єктний склад контролю у сфері діяльності Збройних Сил України є складним. До нього належать Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, суди, правоохоронні та антикорупційні органи, органи внутрішнього аудиту, а також інститути громадського контролю в межах, дозволених законом і режимом доступу до інформації.

Парламентський контроль має особливе значення в системі адміністративно-правового контролю у сфері діяльності Збройних Сил України, оскільки Верховна Рада України здійснює законодавче регулювання оборонної сфери, затверджує Державний бюджет України, визначає правові засади використання бюджетних коштів, формує профільні комітети та може застосовувати передбачені Конституцією і законами України контрольні інструменти. До таких інструментів належать парламентські слухання, депутатські запити, заслуховування звітів посадових осіб, діяльність тимчасових слідчих комісій, парламентський розгляд питань оборонної політики, а також контроль за виконанням законів і бюджетних рішень у сфері національної безпеки й оборони.

Водночас парламентський контроль не слід ототожнювати з безпосереднім адміністративним управлінням Збройними Силами України. Його призначення полягає не у втручанні в оперативно-службову чи військово-командну діяльність, а в забезпеченні конституційних меж функціонування сектору безпеки і оборони, підзвітності органів виконавчої влади, прозорості бюджетного забезпечення, дотримання законності та недопущення надмірної закритості оборонного управління. Такий контроль виконує функцію політико-правового запобіжника, який дає змогу поєднати потребу в обороноздатності держави з вимогами демократичного врядування, верховенства права та відповідальності публічної влади перед суспільством.

Правова природа парламентського контролю потребує чіткого дотримання конституційних меж. Конституційний Суд України у своїх правових позиціях звертав увагу на те, що Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у різних організаційно-правових формах, але лише в межах, визначених Конституцією України. Також наголошено, що комітети Верховної Ради України не є самостійними суб'єктами парламентського контролю, а беруть участь у його здійсненні на стадії підготовки та попереднього розгляду питань, віднесених до сфери парламентського контролю. Це дає підстави стверджувати, що парламентський контроль у сфері діяльності Збройних Сил України має здійснюватися з урахуванням принципу поділу державної влади, без підміни повноважень органів військового управління чи виконавчої влади [5].

Президентський контроль впливає з конституційного статусу Президента України як Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та суб'єкта, який забезпечує державну незалежність і національну безпеку. Його реалізація відбувається через видання актів у межах конституційних повноважень, діяльність Ради національної безпеки і оборони України, кадрові рішення у сфері військового управління, стратегічне керівництво сектором безпеки й оборони, а також спеціальні контрольні процедури щодо діяльності військових формувань.

Окреме значення в цьому контексті має Указ Президента України від 29 квітня 2025 року № 258/2025, яким внесено зміни до Положення про здійснення контролю Президента України за діяльністю Збройних Сил України та інших військових формувань. Ці зміни деталізували коло об'єктів президентського контролю, до яких віднесено Генеральний штаб Збройних Сил України, Командування об'єднаних сил, командування і штаби видів та окремих родів військ,

підпорядковані їм органи військового управління, війська, військові навчальні заклади, установи й організації, а також відповідні структури Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України й Управління державної охорони України [6].

Важливо, що оновлене Положення конкретизує організаційний механізм такого контролю: його здійснення організовує і проводить Інспекція з питань контролю за діяльністю військових формувань Директорату з питань національної безпеки та оборони Об'єднаного офісу Президента України. За результатами інспектування або перевірки складається акт, який підписують керівник інспекційної комісії та її члени, а також готують висновки для доповіді Президенту України. Після розгляду Президентом висновків і акта відповідний акт доводять до відома органу управління об'єкта контролю, а за потреби – до інших державних органів для вжиття заходів реагування [6].

Такі зміни свідчать про посилення процедурної визначеності президентського контролю у військовій сфері. З одного боку, вони уточнюють суб'єктно-об'єктний склад контролю та порядок документування його результатів; з іншого – підкреслюють управлінсько-координаційну природу президентського контролю, який не зводиться до загального політичного впливу, а набуває форми інспектування, перевірки, підготовки висновків, доведення акта до органу управління та контролю за усуненням виявлених недоліків. Збільшення строку розроблення плану усунення недоліків із двох тижнів до одного місяця також має практичне значення, оскільки дає органу управління об'єкта контролю більше часу для підготовки реалістичних і належно обґрунтованих заходів реагування [7].

Окрему роль у системі адміністративно-правового контролю у сфері діяльності Збройних Сил України відіграє відомчий контроль у системі Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Його зміст не варто зводити лише до службових перевірок, інспектування чи внутрішнього аудиту. Відповідно до Стандартів внутрішнього контролю в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затверджених Міністром оборони України 4 липня 2016 року, внутрішній контроль становить цілісний управлінський процес, що охоплює всі рівні управління, усі сфери, напрями й види діяльності оборонного відомства [7]. Його елементами визначено внутрішнє середовище, управління ризиками, заходи контролю, інформацію і комунікацію, а також моніторинг.

Важливо, що внутрішній контроль у системі Міноборони та Збройних Сил України спрямовано на забезпечення належного рівня економії, ефективності й результативності діяльності, достовірності фінансової, статистичної та управлінської звітності, дотримання законів, інших нормативно-правових актів, регламентів, правил і процедур, а також збереження ресурсів від втрат, псування, незаконного чи неефективного використання. У цьому аспекті відомчий контроль виконує не лише перевірну, а й превентивну, управлінську та гарантійну функції, оскільки дає змогу виявляти ризики ще до настання негативних наслідків і коригувати управлінські рішення в межах самої системи військового управління.

Правозахисний вимір контролю пов'язаний із діяльністю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У щорічній доповіді за 2024 рік зафіксовано, що в інтересах військовозобов'язаних, військовослужбовців, правоохоронців та членів їхніх родин до Уповноваженого надійшло понад 6,8 тис. звернень; питання стосувалися мобілізації, альтернативної служби, медичної допомоги, порядку проходження й звільнення з військової служби, грошових виплат, матеріального та соціального забезпечення. За 1064 зверненнями права громадян були поновлені [8].

Ці дані демонструють, що контроль у сфері діяльності Збройних Сил України має охоплювати не тільки організаційну, а й реальне дотримання прав людини. Особливої уваги потребують процедури мобілізації, проходження військово-лікарських комісій, звільнення з військової служби, виплати грошового забезпечення, забезпечення належних умов служби, реагування на скарги військовослужбовців і членів їхніх сімей.

У 2025 році в Україні було ухвалено Закон України «Про Військового омбудсмена» [9], що свідчить про інституційне посилення правозахисного контролю у військовій сфері. Запровадження такого інституту логічно вписується в систему демократичного цивільного контролю, оскільки створює спеціалізований механізм реагування на порушення прав осіб, пов'язаних із військовою службою.

Проблемним аспектом залишається співвідношення режиму секретності й вимоги прозорості. У сфері оборони повна відкритість неможлива, оскільки значна частина інформації стосується бойової готовності, дислокації військ, оборонних закупівель, мобілізаційних ресурсів, планування операцій. Проте режим обмеженого доступу не повинен перетворюватися на спосіб уникнення відповідальності. Тому адміністративно-правовий механізм контролю має

передбачати диференційовану модель прозорості: публічність загальних рішень і звітів, закритий режим доступу до чутливої інформації, спеціальні процедури парламентського й аудиторського контролю за матеріалами з обмеженим доступом.

Ще однією проблемою є фрагментарність контрольних процедур. У різних суб'єктах контролю наявні власні повноваження, методики, строки реагування, способи документування результатів. Через це виникає ризик дублювання перевірок або, навпаки, прогалин, коли певні управлінські рішення не отримують належної правової оцінки. Для подолання цієї проблеми доцільним є посилення координації між парламентським, урядовим, фінансовим, правозахисним і відомчим контролем без порушення принципу самостійності кожного суб'єкта.

Висновок. Таким чином, адміністративно-правове вдосконалення контролю у сфері діяльності Збройних Сил України має відбуватися за кількома напрямками. По-перше, потрібно чіткіше розмежувати контрольні, управлінські, наглядові, аудиторські та правозахисні повноваження суб'єктів контролю. По-друге, варто розвивати ризик-орієнтовану модель внутрішнього контролю, за якої першочергову увагу приділено сферам із підвищеними корупційними, фінансовими, правозахисними й організаційними ризиками. По-третє, необхідно посилити цифрові інструменти обліку, звітності й моніторингу, але з обов'язковим дотриманням вимог захисту персональних даних і державної таємниці. По-четверте, слід забезпечити реальну дієвість механізмів розгляду скарг військовослужбовців, військовозобов'язаних і членів їхніх сімей. По-п'яте, потрібно розвивати професійну підготовку посадових осіб, відповідальних за контроль, внутрішній аудит, службові перевірки й правозахисне реагування.

Список використаних джерел:

1. Пашенко Є.М., Чалий М.Г. Засади застосування принципів та стадій внутрішнього контролю у діяльності Збройних Сил України та Міністерстві оборони України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2024. Випуск 82: частина 2. С. 232–237. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/39-1.pdf>
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t182469?an=429>
4. Христинченко Н. П., Ковалів М. В. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони: поняття, зміст, форми реалізації в реаліях сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 8. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5931/1/document.pdf>
5. Конституційний Суд України. 5.1.10. Парламентський контроль. *Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками)*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/5110-parlamentskyu-kontrol>
6. Президент змінив порядок здійснення контролю за діяльністю ЗСУ: що передбачають зміни. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/235891_prezident-zmniv-poryadok-zdysnennya-kontrolyu-za-dyalnnyu-zsu-shcho-peredbachayut-zmni
7. Стандарти внутрішнього контролю в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, затвержені Міністром оборони України 4 липня 2016 року. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/standarti-vnutrishnogo-kontroliu-v-ministerstvi-oboroni-ukraini-ta-zbroinikh-silakh-ukraini-zatverdzeni-ministrom-oboroni-ukraini-4-lipnia-2016-roku>
8. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. Київ, 2025. 543 с. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_2024_%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96.pdf
9. Про Військового омбудсмена : Закон України від 17.09.2025 № 4603-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4603-20>

Дата першого надходження статті до видання: 05.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026